

اثر کشت مخلوط بر عملکرد و اجزای عملکرد ذرت و سیب‌زمینی در کشت زود هنگام بهاره در منطقه جیرفت

Effect of maize and potato intercropping on yield and yield components in early spring planting in Jiroft region

غلامرضا افشارمنش^۱

چکیده

افشار منش. غ. ر. ۱۳۹۱. اثر کشت مخلوط بر عملکرد و اجزای عملکرد ذرت و سیب‌زمینی در کشت زود هنگام بهاره در منطقه جیرفت. مجله علوم زراعی ایران. ۱۴(۴): ۳۴۵-۳۳۳.

به منظور بررسی اثر کشت مخلوط بر عملکرد و اجزای عملکرد ذرت و سیب‌زمینی آزمایشی در سال‌های ۹۰-۱۳۸۹ و ۸۹-۱۳۸۸ در مرکز تحقیقات کشاورزی شهید مقبل جیرفت و کهنوج به اجرا گذاشته شد. آزمایش به صورت کشت زود هنگام در بهار و تیمارهای آزمایشی شامل: کشت خالص ذرت (T1)، کشت خالص سیب‌زمینی (T2)، کشت مخلوط سیب‌زمینی و ذرت با نسبت ردیف سیب‌زمینی یک و ذرت دو (T3)، سیب‌زمینی دو و ذرت دو (T4)، سیب‌زمینی یک و ذرت یک (T5)، سیب‌زمینی دو و ذرت یک (T6)، سیب‌زمینی دو و ذرت دو (T7) (۱۰۰ درصد ذرت و ۱۰۰ درصد سیب‌زمینی)، سیب‌زمینی یک و ذرت سه (T8)، سیب‌زمینی سه و ذرت یک (T9)، سیب‌زمینی دو و ذرت سه (T10)، سیب‌زمینی سه و ذرت دو (T11)، سیب‌زمینی چهار و ذرت دو (T12)، سیب‌زمینی دو و ذرت چهار (T13)، سیب‌زمینی دو و ذرت دو (T14) (۱۰۰ درصد ذرت و ۵۰ درصد سیب‌زمینی) بودند که در قالب طرح بلوک‌های کامل تصادفی در سه تکرار مقایسه شدند. نتایج نشان داد که بیشترین عملکرد ذرت (۱۱۶۹۰ کیلوگرم در هکتار) از تیمار T8 که برتر از تک کشتی ذرت بود، حاصل شد. بیشترین عملکرد غده سیب‌زمینی (۱۶۰۱۰ کیلوگرم در هکتار) از تیمار کشت خالص به دست آمد. بالاترین LER از تیمار T8 (۱/۶۱) حاصل گردید. با توجه به عملکرد و نسبت برابری زمین محاسبه شده در کشت زود هنگام بهاره کشت مخلوط ذرت و سیب‌زمینی با نسبت ردیف‌های کاشت یک ردیف سیب‌زمینی و سه ردیف ذرت و تیمار سه ردیف سیب‌زمینی و دو ردیف ذرت به همراه تیمار یک ردیف سیب‌زمینی و دو ردیف ذرت برای منطقه جیرفت مناسب‌تر به نظر می‌رسند.

واژه‌های کلیدی: کشت خالص، کشت مخلوط، ردیف کاشت و نسبت برابری زمین.

مقدمه

در بسیاری از نقاط جهان زراعت مخلوط به دلیل استفاده حداکثر از منابع محیطی، کاهش ریسک تولید، موازنه در تغذیه، حاصلخیزی خاک و نیز افزایش مقدار تولید در واحد سطح بر تک کشتی برتری دارد (Mazaheri, 1998). از مهم ترین فواید کشت مخلوط افزایش تولید در واحد سطح نسبت به تک کشتی، به دلیل استفاده بهتر از عوامل محیطی مانند نور، آب و مواد غذایی موجود در خاک است (Banik et al., 2006).

ذرت یکی از گیاهانی است که به دلیل سازگاری بالا می تواند با گیاهان زیادی به صورت مخلوط کشت شود. گزارش شده است که ۶۰ درصد ذرت کشت شده در مناطق گرمسیری آمریکای لاتین بصورت مخلوط انجام می شود (Francis and Decoteau, 1993). به طور معمول کشت مخلوط غلات خصوصاً ذرت با حبوبات در سطح وسیعی از جهان انجام شده و تحقیقات زیادی روی آن صورت گرفته است (Seran and Brintha., 2010). منطقه جنوب استان کرمان از جمله شهرستان جیرفت از مناطق بسیار مستعد برای کشت و تولید ذرت به شمار می رود. کاشت بیش از ۱۸ هزار هکتار ذرت در این اراضی و دارا بودن شرایط آب و هوایی مناسب امکان کشت دو بار آنرا در سال امکان پذیر می سازد. کشت زود هنگام بهاره ذرت در نیمه دوم بهمن ماه و کشت تابستانه در مردادماه انجام می گیرد. از طرفی شرایط آب و هوایی خاص منطقه توان بالای تولید سیب زمینی خارج از فصل را نیز دارا می باشد. کشت عمده سیب زمینی در مناطق جنوبی کشور زمانی انجام می گیرد که درجه حرارت هوا بالا بوده و باعث از بین رفتن بسیاری از غده های بذری می شود (Darabi, 2008). نتایج برخی از آزمایش ها نشان داده است که کشت مخلوط سیب زمینی با یک گیاه سایه انداز مثل ذرت، راهکار زراعی مناسبی جهت تعدیل میکروکلیمای سیب زمینی

محسوب می شود. دمای بالای هوا و خاک در اوایل فصل رشد (اوایل پاییز) باعث تأخیر در سبز شدن و استقرار ضعیف گیاه سیب زمینی می شود (Midmore et al., 1988; Vander Zagg and Demagante, 1990). سیب زمینی یک گیاه مناطق معتدله است که وقتی تحت شرایط دمای بالای خاک رشد می کند، رشد و عملکرد آن به شدت کاهش می یابد (Vander zag and Demagante. 1988). تکالینگ (Molla and Tekaling, 2010) در ارزیابی کشت مخلوط سیب زمینی و سورگوم را در مناطق گرم و گرم و مرطوب در اتیوپی گزارش کردند که عملکرد سیب زمینی در کشت خالص ۲۱/۰۸۹ تن در هکتار بود، در حالی که عملکرد آن در کشت مخلوط با سورگوم به نسبت ۱۰۰ درصد سیب زمینی با ۵۰ و ۲۵ درصد سورگوم به ترتیب به ۱۴/۱۱۱ و ۱۴/۱۲۳ تن در هکتار کاهش یافت. جمشیدی و همکاران (Jamshidi et al., 2008) حداکثر عملکرد غده سیب زمینی را از نسبت مخلوط ۷۵ درصد سیب زمینی با کشت ۲۵ درصد ذرت به میزان ۲۰۳۹۰ کیلوگرم در هکتار و بالاترین عملکرد ذرت به میزان ۸۸۹۸ کیلوگرم در هکتار را از کشت ۵۰ درصد سیب زمینی و ۵۰ درصد ذرت گزارش کردند. بالاترین نسبت برابری زمین (۱/۸۷) از تراکم ۶ بوته در مترمربع با تراکم ۴۰ و ۵۰ بوته در مترمربع لویا گزارش شده است (Rezaei - Chianeh et al., 2011). دهمرده و همکاران (Dahmardeh et al., 2010) بالاترین عملکرد ماده خشک را ۳۰۵۱۰ کیلوگرم در هکتار از کشت مخلوط ذرت با لویا چشم بلبلی به نسبت های کشت ۱۰۰ درصد ذرت و ۱۰۰ درصد لویای چشم بلبلی گزارش کردند. عملکرد ۴۴ تن در هکتار غده سیب زمینی در کشت مخلوط سیب زمینی و ذرت از تراکم ۲/۳۸ بوته در مترمربع ذرت با ۴/۷۶ بوته در مترمربع سیب زمینی و بالاترین نسبت برابری زمین (۱/۵۵ - ۱/۴۳) برتری کشت مخلوط را نسبت تک کشتی

مواد و روش‌ها

به منظور بررسی عملکرد دو محصول ذرت و سیب زمینی در کشت مخلوط، آزمایشی در دو سال زراعی ۹۰-۱۳۸۹ و ۸۹-۱۳۸۸ در مرکز تحقیقات کشاورزی شهید مقبلی جیرفت و کهنوج اجرا شد. این آزمایش با ۱۴ تیمار در قالب طرح بلوک‌های کامل تصادفی در سه تکرار به روش جایگزینی و روش افزایشی انجام شد. تیمارهای آزمایش شامل: کشت خالص ذرت (T₁)، کشت خالص سیب‌زمینی (T₂)، دو ردیف ذرت + یک ردیف سیب زمینی (T₃)، دو ردیف ذرت + دو ردیف سیب زمینی (T₄)، یک ردیف ذرت + یک ردیف سیب زمینی (T₅)، یک ردیف ذرت + دو ردیف سیب زمینی (T₆)، دو ردیف ذرت + دو ردیف سیب زمینی (T₇) (تفاوت T₇ با T₄ در این است که در T₄ برای هر محصول تراکم بوته ۵۰ درصد تراکم مطلوب در حالیکه در T₇ برای هر دو محصول ۱۰۰ درصد تراکم مطلوب استفاده شد)، سه ردیف ذرت + یک ردیف سیب زمینی (T₈)، یک ردیف ذرت + سه ردیف سیب زمینی (T₉)، سه ردیف ذرت + دو ردیف سیب زمینی (T₁₀)، دو ردیف ذرت + سه ردیف سیب زمینی (T₁₁)، دو ردیف ذرت + چهار ردیف سیب زمینی (T₁₂)، چهار ردیف ذرت + دو ردیف سیب زمینی (T₁₃)، دو ردیف ذرت + دو ردیف سیب زمینی (T₁₄) (تفاوت این تیمار با T₇ و T₄ در این است که در این تیمار از تراکم بوته ۱۰۰ درصد مطلوب برای ذرت و ۵۰ درصد مطلوب برای سیب زمینی استفاده شد). تراکم مطلوب برای هر دو گیاه ذرت و سیب‌زمینی ۶۶۵۰۰ بوته در هکتار و تراکم کشت‌های خالص برای هر دو گیاه ۶۶۵۰۰ بوته در هکتار در نظر گرفته شدند. در کلیه تیمارها بجز تیمار، T₇ = ۱۳۳۰۰۰ و T₁₄ = ۹۹۷۵۰ بوته در هکتار، تیمارها تراکم دو گیاه در مخلوط ۶۶۵۰۰ بوته در هکتار بود. خصوصیات فیزیکوشیمیایی خاک محل اجرای آزمایش در جدول یک ارائه شده است.

نشان داد (Al - Dalain, 2009). هوگار و پالد (Hugar and Palled., 2008) در ارزیابی کشت مخلوط ذرت با لویای فرانسوی نسبت برابری زمین را ۱/۴۸ و لویای چشم بلبلی را ۱/۳۵ گزارش کردند. یولاه و همکاران (Ullah et al., 2007) این نسبت را در مخلوط ذرت با سویا ۱/۶۲ گزارش کردند.

دارابی (Darabi, 2004) در کشت توأم ذرت علوفه‌ای و سیب‌زمینی در کشت پایزه گزارش کرد که عملکرد سیب‌زمینی در هر دو کشت خالص و توأم بسیار پایین و غیر اقتصادی بود. کشت مخلوط سیب‌زمینی با گیاهان سایه‌انداز مثل ذرت در نقاط مختلفی از جهان توسط کشاورزان به مرحله اجرا درآمده است. در استان هوپی چین، ۸۰ درصد سیب‌زمینی در مخلوط با ذرت و سویا تولید و سیستم‌های ۱:۱ (دهه ۱۹۵۰)، ۱:۲ (دهه ۱۹۶۰) و ۲:۲ (دهه ۱۹۷۰) به ترتیب ردیف‌های سیب‌زمینی و ذرت توسط جی مینگ و میدمور (Jieming and Midmore, 1990) گزارش شده است. اوسوم (Ossom, 2010) در ارزیابی کشت مخلوط سیب‌زمینی شیرین و ذرت نسبت برابری زمین را بین ۰/۷۷ و ۰/۷۴ گزارش نمود. پراکاشی و همکاران (Prakashy et al., 2004) کاهش ۱/۵ تا ۲۵/۸ درصدی عملکرد غده سیب‌زمینی را در کشت مخلوط نسبت به تک کشتی سیب‌زمینی گزارش کردند.

در شرایط حاضر کشور، قیمت سیب‌زمینی بخصوص در کشت زمستانه آن بسیار متغیر بوده و با توجه به مشخص بودن قیمت ذرت، می‌توان با کشت مخلوط آن با یک گیاه دیگر، خطر نوسانات شدید قیمت و شرایط آب و هوایی نامناسب در برخی سال‌ها را تا حدی کاهش داد. به همین منظور در آزمایش حاضر اثر کشت مخلوط بر عملکرد و اجزای عملکرد دو گیاه سیب‌زمینی و ذرت در کشت بهاره در جیرفت مورد ارزیابی قرار گرفته است.

جدول ۱- نتایج تجزیه خاک محل اجرای آزمایش

Table 1. Physical and chemical properties of soil

عمق Soil depth (cm)	pH	درصد اشباع SP (%)	هدایت الکتریکی Ec (dS.m ⁻¹)	نیترژن کل N(%)	فسفر قابل جذب P (Ava) (mg.kg ⁻¹)	پتاسیم قابل جذب K (Ava)(mg.kg ⁻¹)	بافت خاک Texture
0 – 30	7.9	29	1.18	0.03	7	170	Sandy loam
30 – 60	8.1	25	1.02	0.03	4	140	Loamy sand

اندازه گیری‌ها تعداد ۵ گیاه که وضعیت کاملاً مشابهی با سایر بوته‌های کرت داشتند بصورت تصادفی انتخاب و میانگین داده‌های حاصل به عنوان ارزش آن صفت منظور گردید. صفات اندازه گیری شده در سیب زمینی شامل تعداد غده در بوته، میانگین وزن غده و ارتفاع بوته بودند. برای اندازه گیری عملکرد در کشت‌های مخلوط حداقل دو خط ذرت و دو خط سیب زمینی از سطحی معادل ۷/۵ مترمربع (پس از حذف یک متر از ابتدا و انتهای هر ردیف) برداشت شد. نسبت برابری زمین LER بر اساس تک کشتی های ذرت و سیب زمینی با استفاده از رابطه زیر محاسبه شد (Mazaheri, 1998):

$$LER = Yab / Yaa + Yba / Ybb \quad (1)$$

پس از جمع آوری داده‌ها، محاسبات آماری با استفاده از نرم افزار Mstac به صورت مرکب دو ساله و مقایسه میانگین‌ها با استفاده از آزمون دانکن انجام شد.

نتایج و بحث

نتایج تجزیه واریانس عملکرد و اجزای عملکرد ذرت در کشت مخلوط با سیب‌زمینی در مجموع دو سال آزمایش حاکی از آن است که اثر تیمارها بر عملکرد دانه، وزن هزار دانه و ارتفاع بوته در سطح احتمال یک درصد و بر تعداد دانه در ردیف بلال در سطح احتمال پنج درصد معنی دار بودند. به نظر می‌رسد که شرایط حاکم بر آزمایش لحاظ آب و هوایی و مدیریتی در دو سال اجرای آزمایش حاصل تفاوت‌ها و تغییرات ایجاد شده ناشی از اثر تیمارهای آزمایشی بود. با توجه با پایین بودن درجه حرارت در سال اول در

نتایج تجزیه خاک در سال دوم تقریباً مشابه سال اول بود. مصرف کودهای شیمیایی برای سیب‌زمینی به میزان ۷۵ کیلوگرم پتاس (از منبع سولفات پتاسیم)، ۴۶ کیلوگرم فسفر (از منبع سوپر فسفات تریپل) و ۲۳۰ کیلوگرم نیترژن (از منبع اوره) که تمامی کود پتاس و فسفر همزکان با کاشت و یک سوم کود نیترژن در زمان سبز شدن حدود ۷۰ درصد بوته‌ها، مرحله دوم یک ماه بعد و یک سوم باقیمانده قبل از گلدهی به صورت سرک مصرف شد و مصرف کودهای شیمیایی در ذرت تمامی کود فسفر و پتاس و یک سوم کود نیترژن همزمان با کاشت به صورت نواری به میزان ۷۵ کیلوگرم پتاس (از منبع سولفات پتاسیم) ۴۶ کیلوگرم فسفر (از منبع سوپرفسفات تریپل) و ۱۸۰ کیلوگرم نیترژن خالص در هکتار (از منبع اوره) که یک سوم کود نیترژن در مرحله ۵ تا ۷ برگی و یک سوم باقیمانده در مرحله ظهور گل آذین به صورت سرک به مصرف رسید. در تیمارهای T₇ و T₁₄ تراکم بوته به ترتیب دو برابر و یک و نیم برابر سایر تیمارها بود. مصرف کود نیز به همین نسبت بیشتر از بقیه تیمارها بود. رقم ذرت مورد استفاده هیبرید ۷۰۴، و برای سیب‌زمینی رقم آریندا در نظر گرفته شد. طول ردیف‌های کاشت ۶ متر، فاصله بین تیمارها یک جویچه نکاشت و فاصله بین تکرارها دو متر در نظر گرفته شد. در اوایل دی‌ماه سیب‌زمینی با توجه به خطوط در نظر گرفته در کرت‌ها کشت و مابین آنها برای کشت ذرت در ۲۰ بهمن ماه در نظر گرفته شد. صفات اندازه گیری شده در ذرت شامل ارتفاع بوته، تعداد ردیف دانه در بلال، تعداد دانه در ردیف بلال و وزن هزار دانه بودند. برای این

" اثر کشت مخلوط بر عملکرد و اجزای عملکرد....."

جدول ۲- تجزیه واریانس مرکب عملکرد و اجزای عملکرد ذرت دانه‌ای در کشت مخلوط با سیب‌زمینی (کشت زود هنگام بهاره) در سال‌های زراعی ۸۹-۱۳۸۸

Table 2. Combined analysis of variance for maize grain yield and yield components in intercropping with potato (early planting in spring) (2009 and 2010)

S. O. V	منابع تغییر	درجه آزادی d.f	(MS) میانگین مربعات				
			عملکرد دانه Grain yield	تعداد ردیف در بلال No. row.ear ⁻¹	تعداد دانه در ردیف Kernal.row ⁻¹	وزن هزار دانه 1000 kernal weight	ارتفاع بوته Plant height
Year	سال	1	73.041**	23.705*	4.154*	59483.5**	0.462*
Year × Replication	سال × تکرار	4	1.180	1.179	323.795	496.87	121.026
Treatment	تیمار	12	4.461**	3.788 ^{ns}	496.513*	4196.97**	2422.190**
Year × treatment	تیمار × سال	12	6.219*	1.955 ^{ns}	258.513 ^{ns}	2480.40*	120.434 ^{ns}
Error	خطای آزمایش	48	3.349	2.221	960.205	688.608	527.915

جدول ۳- تجزیه واریانس مرکب عملکرد و اجزای عملکرد سیب‌زمینی در کشت مخلوط با ذرت (کشت زود هنگام بهاره) در سال‌های زراعی ۸۹-۱۳۸۸

Table 2. Combined analysis of variance for potato tuber yield and yield components in intercropping with maize (early planting in spring) (2009 and 2010)

S. O. V	منابع تغییر	درجه آزادی d.f	(MS) میانگین مربعات		
			عملکرد غده Tuber yield	تعداد غده در بوته Tuber.plant ⁻¹	متوسط وزن غده Mean tuber weight
Year	سال	1	4.870 ^{ns}	1.282 ^{ns}	554.900 ^{ns}
Year × Replication	سال × تکرار	4	6.465	3.133	501.505
Treatment	تیمار	12	54.797**	1.138 ^{ns}	1928.338**
Year × treatment	تیمار × سال	12	8.836**	1.649 ^{ns}	2468.217**
Error	خطای آزمایش	48	2.603	1.397	543.221

ns: Not significant

* and **: Significant at 5% and 1% probability levels, respectively

ns: غیر معنی دار

* و **: به ترتیب معنی دار در سطح احتمال پنج و یک درصد

(به ترتیب ۴۳/۵، ۴۳/۰ و ۴۱/۸ دانه) حاصل شد. بیشترین وزن هزار دانه از تیمار T_5 ، T_1 ، T_4 ، T_3 و T_{11} (به ترتیب ۳۷۸، ۳۷۵، ۳۷۳، ۳۵۵ و ۳۳۷ گرم) به دست آمد. عملکرد دانه ذرت در فاصله بیشتر ردیف‌ها نسبت به تک کشتی آن افزایش پیدا کرد و در مقابل عملکرد سیب‌زمینی در اثر سایه‌اندازی بیش از حد ذرت کاهش پیدا کرد. بنظر می‌رسد که در تیمارهای کشت مخلوط، با افزایش تعداد ردیف‌های کاشت (سیب‌زمینی) ذرت از نور خورشید استفاده بیشتری کرده و از طریق افزایش تعداد ردیف دانه در بلال و تعداد دانه در ردیف بلال و وزن هزار دانه، عملکرد دانه بیشتری تولید کرد. میدمور و همکاران (Midmore *et al.*, 1988) گزارش کردند که در کشت مخلوط سیب‌زمینی و ذرت در تیمارهایی که نسبت‌های کاشت دو محصول یکسان بود، عملکرد سیب‌زمینی در اثر سایه‌اندازی ذرت به طور معنی‌داری نسبت به تک کشتی کاهش پیدا کرد، اما در تیمارهایی که تراکم ذرت بیش از ۲۰ درصد کل تراکم مخلوط نبود (نسبت‌های ۱:۴، ۱:۶، ۱:۹ و ۱:۱۱ به ترتیب تعداد ردیف‌های سیب‌زمینی و ذرت) عملکرد سیب‌زمینی مشابه با تک کشتی آن بود که دلیل آن بهبود شرایط میکروکلیمای سیب‌زمینی در اثر سایه‌اندازی ذرت اعلام شد. جمشیدی و همکاران (Jamshidi *et al.*, 2008) بالاترین عملکرد دانه ذرت را در کشت مخلوط با سیب‌زمینی حدود ۸۸۹۸ کیلوگرم در هکتار از نسبت کاشت ۱:۱ گزارش کردند که نسبت به تک کشتی آن برتری داشت. این موضوع با نتایج تحقیق حاضر مطابقت دارد.

مقایسه میانگین عملکرد و اجزای عملکرد سیب‌زمینی در مجموع دو سال آزمایش در کشت مخلوط با ذرت (کشت بهاره) نشان داد که بالاترین عملکرد غده سیب‌زمینی از تیمار T_2 (کشت خالص سیب‌زمینی) به مقدار ۱۶۰۱۰ کیلوگرم در هکتار بدست آمد که با تیمار T_9 با عملکرد غده ۱۴۶۷۰ کیلوگرم در هکتار اختلاف معنی‌داری نداشت ولی نسبت به سایر

زمان گلدهی ذرت، گرده‌افشانی به نحو مطلوب انجام و عملکرد نسبت به سال دوم افزایش داشته است. تأثیر معنی‌دار عملکرد دانه ذرت در کشت مخلوط با گیاهانی نظیر لوبیا که ارتفاع بوته کمی دارند توسط رضایی چپانه و همکاران (Rezaei Chianeh *et al.*, 2011) نیز گزارش شده است. نتایج تجزیه واریانس عملکرد و اجزای عملکرد سیب‌زمینی در کشت مخلوط با ذرت نشان داد که در مجموع دو سال اثر تیمارهای آزمایش بر عملکرد غده و متوسط وزن غده در سطح احتمال یک درصد معنی‌دار بود (جدل ۳). معنی‌دار شدن تیمارهای کشت مخلوط سیب‌زمینی با ذرت توسط جمشیدی و همکاران (Jamshidi *et al.*, 2008) و معنی‌دار شدن عملکرد دانه ذرت و وزن هزار دانه آن در کشت مخلوط با سیب‌زمینی توسط حسین پناهی و همکاران (Hosseinpanahi *et al.*, 2009) گزارش شده است که با نتایج این تحقیق مطابقت دارد. مقایسه عملکرد و اجزای عملکرد ذرت در مجموع دو سال آزمایش در مخلوط با سیب‌زمینی در کشت بهاره نشان داد که بالاترین عملکردهای دانه ذرت از تیمارهای نسبت ردیف‌های کاشت: سیب‌زمینی یک و ذرت سه (T_8)، سیب‌زمینی یک و ذرت دو (T_3)، کشت خالص ذرت (T_1)، سیب‌زمینی دو و ذرت سه (T_{10}) و سیب‌زمینی دو و ذرت چهار (T_{13})، به ترتیب به مقدار ۱۱۶۹۰، ۱۱۱۴۰، ۱۰۸۱۰، ۱۰۴۸۰ و ۸۸۴۰ (کیلوگرم در هکتار) حاصل شد (جدول ۴). عملکرد ذرت در کشت‌های مخلوط سیب‌زمینی یک و ذرت سه (T_8) و سیب‌زمینی یک و ذرت دو (T_3) بیشتر از کشت خالص ذرت (T_1) بود، هر چند این تفاوت معنی‌دار نبود. تیمار T_8 (سه ردیف ذرت با یک ردیف سیب‌زمینی) حدود ۸۸۰ کیلوگرم دانه بیشتری نسبت به کشت خالص داشت.

بالاترین تعداد ردیف در بلال (به ترتیب ۱۶/۷، ۱۶/۲)، از تیمارهای T_8 و T_3 به دست آمد. بیشترین تعداد دانه در ردیف از تیمارهای T_3 ، T_1 و T_{13}

جدول ۴- مقایسه میانگین عملکرد و اجزای عملکرد ذرت در کشت مخلوط با سیب زمینی در سال‌های ۸۹-۱۳۸۸

Table 4. Mean comparison for grain yield and yield components of maize in intercropping with potato (2009 and 2010)

Treatments	تیمارهای آزمایشی	عملکرد دانه Grain yield (kg.ha ⁻¹)	تعداد ردیف در بلال No. row.ear ⁻¹	تعداد دانه در ردیف No. kernel.row ⁻¹	وزن هزار دانه 1000 kernal weight (g)	ارتفاع بوته Plant height (cm)
Maize (sole) (T ₁)	ذرت (خالص)	10810ab	14.7abc	43.0ab	375ab	245a
Potato (sole) (T ₂)	سیب زمینی (خالص)	-	-	-	-	-
2Maize +1Potato (T ₃)	دو ذرت + یک سیب زمینی	11140a	16.2ab	43.5a	355abc	222abc
2Maize +2Potato (T ₄)	دو ذرت + دو سیب زمینی	9600abc	15.5abc	38.2cde	373ab	210abcd
1Maize +1Potato (T ₅)	یک ذرت + یک سیب زمینی	7010cde	15.7abc	38.7cde	378a	203abcd
1Maize +2Potato (T ₆)	یک ذرت + دو سیب زمینی	4630de	14.7abc	37.7cde	356abc	197bcd
2Maize +2Potato (T ₇)	دو ذرت + دو سیب زمینی	6390cde	14.5bc	36.8de	335abc	183ab
3Maize +1Potato (T ₈)	سه ذرت + یک سیب زمینی	11690a	16.7a	41.5abc	363abc	228ab
1Maize +3Potato (T ₉)	یک ذرت + سه سیب زمینی	3970c	14.3bc	34.5e	339abc	207abcd
3Maize +2Potato (T ₁₀)	سه ذرت + دو سیب زمینی	10480ab	15.3abc	41.17abc	327bc	189bcd
2Maize +3Potato (T ₁₁)	دو ذرت + سه سیب زمینی	6560cde	15.2abc	39.0bcd	337abc	215abc
2Maize +4Potato (T ₁₂)	دو ذرت + چهار سیب زمینی	5390de	14.5bc	40.7abcd	322cd	194bcd
4Maize +2Potato (T ₁₃)	چهار ذرت + دو سیب زمینی	8840abc	15.5abc	41.8abc	340abc	198bcd
2Maize +2Potato (T ₁₄)	دو ذرت + دو سیب زمینی	7780bcd	13.8c	37.8cde	281d	169d

در هر ستون میانگین‌هایی که دارای حروف مشترک هستند، براساس آزمون چند دامنه‌ای دانکن در سطح احتمال پنج درصد تفاوت معنی داری ندارند

Means in each column followed by similar letters(s) are not significantly different at 5% probability level, using Duncan's Multiple Range Test

تیمارها تک کشتی برتر از کشت مخلوط بود (جدول ۵). علت کاهش عملکرد در تیمارهای مخلوط را می توان در کاهش تعداد ردیف کشت سیب زمینی عنوان نمود که به کشت ذرت اختصاص داده شده است. میانگین تعداد غده در بوته معنی دار نبود و بالاترین متوسط وزن غده ۱۱۰/۵، ۱۰۶/۴ گرم مربوط به تیمارهای T₂ (تک کشتی سیب زمینی) و T₁₂ (چهار ردیف سیب زمینی و دو ردیف ذرت) به

جدول ۵- مقایسه میانگین عملکرد غده و اجزای عملکرد سیب زمینی در مخلوط با ذرت در سال های ۸۹ - ۱۳۸۸

Table 5. Mean comparison for tuber yield and yield components of potato in intercropping with maize (2009 and 2010)

Treatments	تیمارهای آزمایشی	عملکرد غده Tuber yield (kg.ha ⁻¹)	غده در بوته Tuber.plant ⁻¹	وزن غده Tuber weight (g)
Maize (sole) (T ₁)	ذرت (خالص)	-	-	-
Potato (sole) (T ₂)	سیب زمینی (خالص)	16010a	4.2ab	110.5a
2Maize +1Potato (T ₃)	دو ذرت + یک سیب زمینی	6260c	3.2b	78.3abc
2Maize +2Potato (T ₄)	دو ذرت + دو سیب زمینی	8010bc	3.9ab	45.4c
1Maize +1Potato (T ₅)	یک ذرت + یک سیب زمینی	7630bc	3.9ab	68.1abc
1Maize +2Potato (T ₆)	یک ذرت + دو سیب زمینی	9730b	3.9ab	74.2abc
2Maize +2Potato (T ₇)	دو ذرت + دو سیب زمینی	8130bc	4.1ab	66.1abc
3Maize +1Potato (T ₈)	سه ذرت + یک سیب زمینی	8440bc	3.8ab	80.6abc
1Maize +3Potato (T ₉)	یک ذرت + سه سیب زمینی	14670a	3.8ab	98.3ab
3Maize +2Potato (T ₁₀)	سه ذرت + دو سیب زمینی	7170bc	4.6ab	84.4abc
2Maize +3Potato (T ₁₁)	دو ذرت + سه سیب زمینی	8730bc	4.3ab	88.8ab
2Maize +4Potato (T ₁₂)	دو ذرت + چهار سیب زمینی	9530b	4.9a	106.4ab
4Maize +2Potato (T ₁₃)	چهار ذرت + دو سیب زمینی	6040c	4.3ab	86.6abc
2Maize +2Potato (T ₁₄)	دو ذرت + دو سیب زمینی	7040bc	3.9b	98.5ab

در هر ستون میانگین هایی که دارای حروف مشترک هستند، براساس آزمون چند دامنه ای دانکن در سطح احتمال پنج درصد تفاوت معنی داری ندارند Means in each column followed by similar letters(s) are not significantly different at 5% probability level, using Duncan's Multiple Range Test

جدول ۶- نسبت برابری زمین برای عملکرد دانه ذرت و سیب زمینی در تیمارهای کشت مخلوط

Table 6. Land Equivalent Ratio (LER) in maize and potato intercropping treatments

Treatments	تیمارهای آزمایشی	نسبت برابری زمین (LER)		
		ذرت Maize	سیب زمینی Potato	مجموع Total
2Maize +1Potato (T ₃)	دو ذرت + یک سیب زمینی	1.03	0.39	1.42
2Maize +2Potato (T ₄)	دو ذرت + دو سیب زمینی	0.88	0.50	1.39
1Maize +1Potato (T ₅)	یک ذرت + یک سیب زمینی	0.65	0.49	1.16
1Maize +2Potato (T ₆)	یک ذرت + دو سیب زمینی	0.42	0.63	1.06
2Maize +2Potato (T ₇)	دو ذرت + دو سیب زمینی	0.59	0.50	1.10
3Maize +1Potato (T ₈)	سه ذرت + یک سیب زمینی	1.08	0.52	1.60
1Maize +3Potato (T ₉)	یک ذرت + سه سیب زمینی	0.39	0.89	1.28
3Maize +2Potato (T ₁₀)	سه ذرت + دو سیب زمینی	0.97	0.45	1.42
2Maize +3Potato (T ₁₁)	دو ذرت + سه سیب زمینی	0.68	0.54	1.15
2Maize +4Potato (T ₁₂)	دو ذرت + چهار سیب زمینی	0.50	0.59	1.09
4Maize +2Potato (T ₁₃)	چهار ذرت + دو سیب زمینی	0.81	0.37	1.19
2Maize +2Potato (T ₁₄)	دو ذرت + دو سیب زمینی	0.72	0.44	1.16

جدول ۷- مقادیر عملکرد نسبی و نسبت برابری زمین برای عملکرد در کشت مخلوط ذرت با سیب زمینی

Table 7. Relative yield and yield equivalent ratio (LER) for by yield in intercropping of maize and potato

Treatments	تیمارهای آزمایشی	عملکرد دانه ذرت		عملکرد سیب زمینی		معادل کل عملکرد Total equivalent yield	عملکرد نسبی کل (۱)		عملکرد نسبی کل (۲)	
		Maize grain yield (kg.ha ⁻¹)	عملکرد نسبی Relative yield	Potato tuber yield (kg.ha ⁻¹)	عملکرد نسبی Relative yield		LER	Total Relative yield (1)	Total Relative yield (2)	
Maize (sole) (T ₁)	ذرت (خالص)	10810	100	-	-	-	10.81	-	-	
Potato (sole) (T ₂)	سیب زمینی (خالص)	-	-	16010	100	-	16.01	-	-	
2Maize +1Potato (T ₃)	دو ذرت + یک سیب زمینی	11140	103	6260	39	1.42	17.4	160.9	108.6	
2Maize +2Potato (T ₄)	دو ذرت + دو سیب زمینی	9600	89	8010	50	1.39	17.61	162.9	109.9	
1Maize +1Potato (T ₅)	یک ذرت + یک سیب زمینی	7100	66	7630	48	1.14	14.73	136.3	92.0	
1Maize +2Potato (T ₆)	یک ذرت + دو سیب زمینی	4630	43	9730	61	1.04	14.36	132.8	89.0	
2Maize +2Potato (T ₇)	دو ذرت + دو سیب زمینی	6390	59	8130	51	1.10	14.52	134.3	91.0	
3Maize +1Potato (T ₈)	سه ذرت + یک سیب زمینی	11690	108	8440	53	1.60	20.13	186.2	125.7	
1Maize +3Potato (T ₉)	یک ذرت + سه سیب زمینی	3970	37	14670	91	1.28	18.64	172.4	116.4	
3Maize +2Potato (T ₁₀)	سه ذرت + دو سیب زمینی	10480	97	7170	45	1.42	17.65	163.2	110.2	
2Maize +3Potato (T ₁₁)	دو ذرت + سه سیب زمینی	6560	61	8730	54	1.15	15.29	141.4	96.5	
2Maize +4Potato (T ₁₂)	دو ذرت + چهار سیب زمینی	5390	50	9530	59	1.09	14.92	138.0	93.2	
4Maize +2Potato (T ₁₃)	چهار ذرت + دو سیب زمینی	8880	82	6040	37	1.19	14.88	137.6	92.9	
2Maize +2Potato (T ₁₄)	دو ذرت + دو سیب زمینی	7780	72	7040	44	1.16	14.82	137.1	92.6	

Total Relative yield (1): Main crop is maize
Total Relative yield (2): Main crop is potato

عملکرد نسبی کل (۱): محصول اصلی ذرت
عملکرد نسبی کل (۲): محصول اصلی سیب زمینی

مربوط به معادل عملکرد کل و عملکردهای نسبی نشان داد در شرایطی که ذرت به عنوان گیاه اصلی در نظر گرفته شد، در تیمار T₃ حدود ۶۰ درصد و در تیمار T₁₀ حدود ۶۳ درصد و در تیمار T₄ حدود ۶۲ درصد کشت مخلوط به نفع ذرت بوده و در صورتی که سیب زمینی به عنوان محصول اصلی در نظر گرفته شد، در تیمار T₃ حدود ۹ درصد، در تیمار T₁₀ حدود ۱۰ درصد و در تیمار T₄ نیز حدود ۱۰ درصد به نفع سیب زمینی بود. در مجموع ترکیب‌های مختلف کشت‌های مخلوط به نفع ذرت بود (جدول ۷). آل - دالاین (AL - Dalain, 2000) گزارش کرد که کشت مخلوط ذرت و سیب زمینی نسبت به تک کشتی برتری داشت. نامبرده بالاترین مقادیر LER را (۱/۵۵ - ۱/۴۳) گزارش کرد که با نتایج حاصل از این تحقیق مطابقت دارد.

در مجموع در کشت زودهنگام بهاره کشت مخلوط ذرت و سیب زمینی با نسبت ردیف‌های کاشت: یک ردیف سیب زمینی با سه ردیف ذرت و تیمار سه ردیف سیب زمینی و دو ردیف ذرت همراه با تیمار یک ردیف سیب زمینی با دو ردیف ذرت، به علت بالاتر بودن مقادیر نسبت برابری زمین در منطقه اجرای آزمایش مناسب‌تر از سایر تیمارها بودند.

دست آمد. حداکثر عملکرد غده سیب زمینی (۲۰۳۹۰ کیلوگرم در هکتار) از نسبت‌های کشت مخلوط ۳ به ۱ (سیب زمینی - ذرت) توسط جمشیدی و همکاران (Jamshidi et al., 2008) نیز گزارش شده است.

آل - دالاین (AL - Dalain, 2009) بالاترین عملکرد سیب زمینی را در تیمار تک کشتی به میزان ۳۵/۵ تن در هکتار بدست آورد که با عملکرد سیب زمینی در کشت مخلوط ذرت و سیب زمینی با تراکم‌های (۲/۳۸) بوته ذرت و ۴/۷۶ بوته سیب زمینی در متر مربع) با عملکرد ۲۵/۵ تن در هکتار، تفاوت معنی‌داری نداشت. کاهش عملکرد سیب زمینی در کشت مخلوط با ذرت به کاهش تابش خورشیدی و کاهش سطح برگ نسبت داده شده است (Sharaiha et al., 2004). حسین پناهی و همکاران (Hossein Panahi et al., 2009) در ارزیابی جذب و کارایی مصرف نور در کشت مخلوط ذرت و سیب زمینی گزارش کردند که هر چه تعداد ردیف‌های بیشتری از سیب زمینی در زیر سایه‌انداز مستقیم ذرت قرار گیرد، کارایی مصرف نور بیشتر کاهش می‌یابد.

نسبت برابری زمین برای هر دو گونه ذرت و سیب زمینی به صورت جداگانه محاسبه گردیده و مشخص شد که گیاه ذرت بر سیب زمینی غالب بود (جدول ۶). بالاترین نسبت برابری زمین (۱/۴۲) برای تیمارهای T₃ و T₁₀ و ۱/۳۹ برای تیمار T₄ بودند. نتایج

Reference

- Al - Dalain, S. A. 2009.** Effect of intercropping of maize with potato on potato growth and on the productivity and land equivalent ratio of potato and maize. *Agric. J.* 4(3): 164-170.
- Banik, P., A. Midya, B. K. Sarkar and S. S. Ghose. 2006.** Wheat and chickpea intercropping systems in additive series experiment: Advantages and smothering. *Europ. J. Agron.* 24: 324-332.
- Dahmardeh, M., A. Ghanbari, B. A. Syahsar and M. Ramrodi. 2010.** The role of intercropping maize (*Zea mays* L.) and cowpea (*Vigna unguiculata* L.) on yield and soil chemical properties. *Afr. J. Agric. Res.* 5(8): 631-636.
- Darabi, A. A. 2004.** Intercropping of potato and forage corn in autumn planting. *Sci. J. Agric. (SJA).* 27(1): 169-172. (In Persian with English abstract).

منابع مورد استفاده

- Darabi, A. S. 2008.** Effect of autumn and winter planting and temperate stress on total yield, marketable yield and yield components of some potato cultivars. *Iran. J. Agric. Res. Seed Plant.* 23(3): 373–386. (In Persian with English abstract).
- Francis, R. and D. R. Decteau. 1993.** Developing and effective southern pea and sweet corn intercropping system. *Hort. Technol.* 3: 178 – 184.
- HosseinPanahi, F., A. Koocheki, M. Nassiri Mohallati and R. Ghorbani. 2009.** Evaluation of yield component in potato-corn intercropping. *Iran. J. Field Crops Res.* 7(1): 23–30. (In Persian with English abstract).
- Hosseinpanahi, F., A. R. Koochehi, M. Nassiri Mohallati and R. Ghorbani. 2010.** Evaluation of radiation absorption and use efficiency in potato-corn intercropping. *J. Agroecol.* 2(1): 50–60. (In Persian with English abstract).
- Hugar, H. Y. and Y. B. Palled. 2008.** Studies on maize vegetable intercropping systems. *Karnataka J. Agric. Sci.* 21: 162–164.
- Jamshidi, K., D. Mazaheri and J. Saba. 2008.** An evaluation of yield in intercropping of maize and potato. *Desert* 12: 105 –111. (online at: <http://jdesert.ut.ac.ir>).
- Jieming, L. and J. Midmore. 1990.** A review of potato intercropping practices in western Hubei, China. *Field Crops Res.* 25: 41–50.
- Mazaheri, D. 1998.** Multiple Cropping. Tehran University Press. pp. 262. (In Persian).
- Midmore, D., J. Roca and D. Bearrios. 1988.** Potato (*Solanum* spp.) in the hot tropics: IV. Intercropping with maize and the influence of shade on the potato microenvironment and crop growth. *Feld Crops Res.* 18: 141–157.
- Molla, A. and A. Tekalign. 2010.** Potato based intercropping with sorghum in the hot to warm moist valleys of north Shewa Ethiopia. *World J. Agric. Sci.* 6(5): 485–488.
- Ossom, E. M. 2010.** Influence of sweet potato-maize association on ecological properties and crop yield in Swaziland. *Int. J. Agric. Biol.* 12–4: 481 – 488.
- Prakashy. E. D., A. K. Pandey and A. K. Srivastava. 2004.** Relay intercropping of potato (*Solanum tuberosum*) in maize (*Zea mays*) under mid – hill condition. *J. Agric. Sci.* 74(2): 64 – 67.
- Rezaei – Chianeh, E., A. D. Mohammadi Nassab, M. R. Shakiba, K. Ghassemi – Golezan, S. Aharizad and F. Shekari. 2011.** Intercropping of maize (*Zea mays* L.) and faba bean (*Vicia faba* L.) in different plant population densities. *Afr. J. Agric. Res.* 6(7): 1786 –1793.
- Seran, T. H. and I. Brintha. 2010.** Review on maize based intercropping. *J. Agron.* 9(3): 135–145.
- Sharaiha, R. K., H. M. Saoub and O. Kafawin. 2004.** Varietal response of potato, bean and corn to intercropping. *Dirasat. Agric. Sci.* 31(1): 1–11.
- Ullah, A., M. A. Bhatti, Z. A. Gurmani and M. Imran, 2007.** Studies on planting patterns of maize (*Zea mays*

L.) facilitating legumes intercropping. J. Agric. Res. 45: 113–118.

Vander Zagg, P. and A. C. Demagante. 1988. Potato (*Solanum* spp.) in an isohyperthermi. III. Evaluation of clones. Field Crops Res. 19: 167–181.

Vander Zagg, P. and A. C. Demagante. 1990. Potato (*Solanum* spp.) in an isohyperthermic environment. V. Intercropping with maize. Field Crops Res. 25: 157–170.

Effect of maize and potato intercropping on yield and yield components in early spring planting in Jiroft region

Afsharmanesh, Gh. R.¹

ABSTRACT

Afsharmanesh, Gh. R. 2013. Effect of maize and potato intercropping on yield and yield components in early spring planting in Jiroft region. *Iranian Journal of Crop Sciences*. 14(4):333-345. (In Persian).

To determine the effect of intercropping of maize with potato on yield, yield components of two crops and land equivalent ratio (LER), a field experiment was conducted in Shahid Moghabeli Agricultural Research Center of Jiroft and Kahnooj, Iran, in 2010 and 2011 cropping seasons. The experiment was grown as early-planting in spring. The experimental treatments included; maize sole cropping (T₁), potato sole cropping (T₂) and intercropping of potato: maize with planting row ratios: 1:2 (T₃), 2:2 (T₄), 1:1 (T₅), 2:1 (T₆), 2:2 (T₇, in which 100% plant density was used for maize and 100% was used for potato), 1:3 (T₈), 3:1 (T₉), 2:3 (T₁₀), 3:2 (T₁₁), 4:2 (T₁₂), 2:4 (T₁₃), 2:2 (T₁₄ in which 100% plant density was used for corn and 50% was used for potato). The experimental design was randomized complete block design with three replications. Results showed that the highest maize yield (11690 kg ha⁻¹) was obtained in treatment T₈ (1 row of potato and 3 rows of maize) which was higher than that in maize sole cropping. The highest potato tuber yield (16010 kg ha⁻¹) was produced in potato sole cropping. The highest LER was obtained in T₈ (1.61). It is concluded that potato:maize intercropping with planting row ratios of 1:3 was more suitable in early spring planting in Jiroft region in Iran.

Keyword: Sole cropping, Intercropping, Planting row ratio and Land equivalent ratio.

Received: October, 2011 Accepted: November, 2012

1-Faculty member, Jiroft Agricultural Research Center, Jiroft, Iran (Email:afshar137@yahoo.com)